

Rrugët e frymëmarrjes: shumë patogjenë, shumë shkaktarë

*Përgatitur nga Franz Riegler, konsulent i Schaumann
dhe aksioner i Austria Praemix shpk
Përkthyer dhe përpunuar nga Olger Nanagjoka*

Kufizimi i dëmeve

Sëmundjet e rrugëve të frymëmarrjes përbëjnë një pjesë të madhe të problemeve shëndetësore të derrave. Ato mund të jenë përgjegjëse për humbjet më të mëdha, për reduktimin e rritjes së peshës ditore dhe për uljen e konsumit të ushqimit. Në këtë mënyrë ato shkaktojnë dëme ekonomike të konsiderueshme.

Shkaqet për sëmundjet e rrugëve të frymëmarrjes janë të ndryshme. Krahas shkaqeve infektive duhet të merren parasysh dhe shkaqet jo-infektive (mikroklima në stallë, dendësia e tufës, qëndrimi). Në rast se shfaqen shpesh p.sh. infeksione të rrugëve të frymëmarrjes me temperaturë të ulët në të njëjtën grupmoshë, atëherë shkaku mund të jetë ventilimi.

Mbi të gjitha lagështia e ajrit është e rëndësishme: në rastet kur ajri është shumë i thatë, atëherë shkaktohet që largimi nëpërmjet mukozës i pluhrit dhe baktereve nga mushkëria të vështirësohet kështu infeksionet bakteriale të rrugëve të frymëmarrjes shumohen. Lagështia e ajrit duhet të jetë ndërmjet masës 70 dhe 90 % dhe në rastet kur norma e ventilimit është e lartë, niveli i lagështirës është shpesh më i ulët. Edhe normat e ndryshme të ajrit është e këshillueshme të shmangen.

Hulumtimi i saktë i shkakut është i rëndësishëm

Niveli i infeksionit dhe gjendja e imunitetit në një fermë janë parametra shumë dinamikë, që ndikohen nga ndryshimet në fermat e rritjes së gicave (p.sh. shkallë e lartë remonti, rritje e tufës).

Zakonisht në infeksionet e rrugëve të frymëmarrjes tek derrat krahas patogjenëve primarë përfshihen dhe ato sekondarë. Prandaj është e domosdoshme, që të kryhen analiza të sakta për gjetjen e shkakut, për të përcaktuar diagnozën e saktë. Para fillimit të trajtimit duhet gjithmonë të bëhet kontrolli nga veterineri. Gjatë kontrollit duhet të merren parasysh veçanërisht pikat e mëposhtme:

- Niveli i temperaturës është një tregues për shkaqet e mundshme, ndërsa kolla e shkaktuar nga bakteret shoqërohet me temperaturë relativisht të ulët ose pa temperaturë fare, kafshët që janë të prekura nga sëmundje të shkaktuara nga viruset si p.sh.gripi, Sindroma e Riprodhimit dhe Rrugëve të Frymëmarrjes (PRRS) shfaqin shpesh temperaturë të lartë mbi 40,5°C.
- Sëmundjet e rrugëve të frymëmarrjes të shkaktuara nga viruset çojnë shpesh në reduktimin e konsumit të ushqimit, sepse ato shkaktojnë inflamacion të indeve të mushkërive, çka pengon shkëmbimin e ajrit dhe shkakton lodhje të madhe.
- Simptomat e sëmundjes mund të jenë tregues të qartë të shkakut të sëmundjes. Një mortalitet i lartë mund të jetë një tregues i një sëmundjeje progresive (kryesisht *Actinobacillus –pleuropneumonia* APP), por me raste të ngordhjes së kafshëve përballemi edhe kur kemi të bëjmë me një sëmundje për një kohë të gjatë dhe me shfaqje temperature të lartë (p.sh gripi).

Kolla me sekrecione hundësh është një tregues i bronkopneumonisë bakteriale, ndërsa dhimbja e fortë e barkut është një tregues i qartë për një bronkopneumoni, që shkaktohet shpesh nga viruset (Sindroma e Riprodhimit dhe Rrugëve të Frymëmarrjes (PRRS), gripi, PCV). Inflamacionet e syrit konsiderohen shpesh si infeksione PRRS (sy të skuqur),

megjithatë ata shkaktohen nga chlamydia dhe mund të jenë një tregues i një ventilimi të dobët.

- Për zbulimin e shkakut është e rëndësishme koha gjatë së cilës janë sëmurrur derrat. Ndërsa shumica e sëmundjeve shfaqen në fazën e parë të regjimit stallor të derrave (p.sh infeksioni bakterial i shkaktuar nga *Haemophilus Parasuis*), APP haset shpesh në fazën përfundimtare. Nga ana tjetër gripi mund të shfaqet gjatë gjithë periudhës së regjimit stallor. Veçanërisht nëse hasen probleme me rrugët e frymëmarrjes në çdo fazë tek e njëjta grupmoshë është e domosdoshme të kryhen analiza të mëtejshme.
- Sa më e madhe të jetë dendësia e tufës në stallë, aq më shpejtë mund të përhapen sëmundjet e rrugëve të frymëmarrjes. Nëse në një vendqëndrim ndodhen vetëm derra të një grupmoshe, atëherë derrat e rinj nuk duhet të vendosen me të vjetrit. Kjo ndodh për të favorizuar dhe procesin e pastrimit të stallës (derrat vendosen në një stallë të shëndetësuar, pas një qëndrimi të caktuar nxirren përsëri nga kjo stallë për tu bërë disinfektimi i saj).

Diagnostifikimi siguron rezultate

Nga kontrolli i derrit përcaktohet se çfarë analizash të tjera janë të domosdoshme. Ka shumë mënyra diagnostifikimi. Me anë të testeve serologjike diagnostike përcaktohen antitruapat kundër patogjenëve të rrugëve të frymëmarrjes. Këtu duhet patur parasysh, që sistemi imunitar krijon antitruapa dy deri katër javë pas infeksionit. Prandaj është e domosdoshme të merret një mostër gjatë fazës së parë të infeksionit dhe një mostër tjetër e dytë tek e njëjta kafshë katër javë më vonë.

Testet serologjike për mykoplazmat janë aplikuar para së gjithash te kafshë bartëse, të painfektuar. Në këtë mënyrë mund të konstatohet, nëse derrat infektohen me mykoplazma gjatë regjimit stallor. Nëse vaksinimi kundër mykoplazmave ndërpritet, përdoret si metodë për të gjetur nëse kafshët e pavaksinuara infektohen në stallë.

Testimet virologjike duhet të kryhen në fillim të procesit të infektimit, pasi është probabiliteti më i lartë për të zbuluar virusin në gjak. Në këtë fazë gjaku analizohet shpesh për virusin PRRS dhe PCV2. Për arsye kostosh mund të grumbullohen deri në pesë mostra. Nuk rekomandohet një testim virologjik i gjakut për virusin e gripit për shkak se virusi zbulohet vetëm për një kohë shumë të shkurtër ose nuk zbulohet fare në gjak.

Patogjenët kryesorë të sëmundjeve të rrugëve të frymëmarrjes te derrat

Patogjen primar	Patogjen sekondar
Mycoplasma hyponeumoniae	Haemophilus parasuis
Gripi	Bordetella bronchiseptica
Virusi PRRS	Pasteurella multocida, Streptococcus
Actinobacillus pleuropneumonia	Actinobacillus pleuropneumonia
Parazitet (Ascaris suum etj.)	PCV-2

Seksionet e dyshimta dhe kontrolli i thertoreve

Me rritjen e numrit të kafshëve të ngordhura, disa kafshëve duhet t'u bëhet autopsia për të qartësuar shkakun e vdekjes dhe për të shqyrtuar më saktësisht ndryshimet në organe. Nga organet që kanë pësuar ndryshim mund të merren mostra për ekzaminimet e mëtejshme bakterologjike, virologjike dhe testimi për parazitë.

Gjithashtu janë të mundshme ekzaminimet histopatologjike, ku shqyrtohen me mikroskop pjesë të holla të prera të një organi. Nëse ekziston dyshimi i infeksionit bakterial i shkaktuar nga *Haemophilus parasuis* atëherë ekzaminimi duhet të bëhet sa më herët sepse patogjeni që është përgjegjës për sëmundjen, *Haemophilus parasuis*, mund të zbulohet dy deri tre orë pas ngordhjes së kafshës. Prandaj duhet të eutanizohen disa derra të mbajtur në ambjent të freskët dhe të shqyrtohen menjëherë patologjikisht. Nëse hasen probleme me frymëmarrjen në fazën përfundimtare të regjimit stallor, atëherë organet e gjithë pjesës së therur mund të analizohen me ndihmën e kontrollit të një thertoreje. Në këtë rast ekzaminohen para së gjithash mushkria, zemra dhe mëlçia.

Gjatë ekzaminimit të organeve duhet të konstatohet arsyet dytësore

Interesante është sidomos përqindja e ulët, e mesme dhe e lartë e pneumonisë, dmth e inflamacionit të parenkimës mushkërore që shkaktohen kryesisht nga mykoplazmat, por herë pas here shkaktohen dhe nga patogjenë të tjerë. Zakonisht pneumonia vazhdon të shfaqet në një përqindje të ulët edhe te kafshët e vaksinuara, pasi një vaksinë kundër mykoplazmës nuk e parandalon infeksionin me mykoplazëm, por vetëm e zbut atë. Prandaj është i rëndësishëm statusi i mushkërisë dhe gjendjes kur është dorëzuar për vlerësimin e gjetjeve në thertore. Nëse kafshët nuk janë të vaksinuara dhe nuk janë mbartëse të mykoplazmave gjithashtu stalla

pastrohet, atëherë në këto raste duhet të shfaqen shumë pak raste me pneumoni. Nëse kafshët të cilat nuk ishin mbartëse të mykoplazmës infektohen në stallë, atëherë shfaqet një përqindje mesatare ose e lartë e rasteve me pneumoni.

Konkluzion

Sëmundjet e rrugëve të frymëmarrjes kanë shumë shkaktarë. Prandaj rezultatet duhet të shihen me kujdes me anë të testimeve të kafshëve, diagnostifikimit dhe nëse është e nevojshme me anë analizës së organeve, para se të bëhet një diagnozë. Shkaktarë mund të jenë edhe një ventilim jo i mirë ose menaxhimi i stallës.

Për gjetjen e zgjidhjeve për problemet e rrugëve të frymëmarrjes duhet të merren parasysh të gjitha mundësitë e mundshme nga është shkaktuar problemi. Disa problemeve mund t'iu gjendet zgjidhja duke ndryshuar momentin e vaksinimit ose me anë të hyrjes së vaksinave të reja, si dhe probleme të keqmenaxhimit mund të zgjidhen duke përmirësuar metodat e menaxhimit.